

HET GEESTESKIND VAN VAN HOGENDORP

De Grondwet van 1814

Op 29 maart 2014 stond de grondwet in het middelpunt van de belangstelling. Precies 200 jaar eerder werd deze namelijk aangenomen en had de soeverein vorst Willem I de eed op deze grondwet afgelegd. De tekst van de grondwet kwam niet uit de lucht vallen. Staatsman Gijsbert Karel van Hogendorp was er jarenlang mee bezig geweest.

Paul Brood is archivaris en rechtshistoricus bij het Nationaal Archief in Den Haag.

Dit schooljaar bespreken experts van het Nationaal Archief in Kleio bijzondere archiefstukken. Het Nationaal Archief in Den Haag beheert en presenteert meer dan duizend jaar geschiedenis van Nederland in bijna 125 kilometer archiefmateriaal, vijftienmiljoen foto's en 300.000 kaarten.

Een van de eerste besluiten van prins Willem Frederik – na zijn aankomst op 30 november 1813 op het strand van Scheveningen – was de instelling van een grondwetscommissie. Deze moest een ontwerp maken voor een nieuwe grondwet, nadat de prins had verklaard dat hij de soevereiniteit aanvaardde 'onder waarborging van eener wijze Constitutie'. De commissie stond onder voorzitterschap van Gijsbert Karel van Hogendorp, telg uit een Rotterdams geslacht uit het milieu van de Oranjes. Al in 1799 had hij *De Unie van Utrecht herzien* geschreven, waarin hij een nieuwe constitutie ontvouwde met een hoofdrol voor de vroegere erfstadhouder. Steeds vervulde in zijn plannen het huis van Oranje de erfelijke waardigheid van hoofd van de staat. Zo ook in zijn *Schets van 1812*, die als het ware het staatsrecht van de Republiek vóór 1795 verbond met dat van het koninkrijk. Na de terugkomst van prins Willem bood Van Hogendorp de *Schets van een Grondwet* aan hem aan. De prins maakte daarop nog enkele aanmerkingen, waarna het stuk als *Schets van eene Grondwet*

voor de *Vereenigde Nederlanden* ter tafel kwam bij de Commissie voor de samenstelling der constitutionele wetten. De commissie vergaderde in de periode van 27 december 1813 tot 2 maart 1814 bij Van Hogendorp thuis aan de Kneuterdijk in Den Haag. In de commissie zaten voorstanders van een herstel van de situatie vóór 1795, maar ook van aanpassing van de keizerlijke constitutie.

NOTABELEN

De tekst van de nieuwe grondwet was niet alleen gebaseerd op de schets van Van Hogendorp. Er werd ook uitgebreid geciteerd uit eerdere constituties, van 1806 voor het Koninkrijk Holland en van 1798 – volgens republikeinen de eerste echte grondwet van Nederland. De grondwet die zo tot stand kwam, bevestigde de soevereiniteit van Willem I en regelde de erfopvolging. Er kwam een volksvertegenwoordiging van 55 leden, die werden benoemd door de Staten der Provinciën. Soeverein Vorst en Staten-Generaal vormden samen de wetgevende macht. Het bestuur lag bij de Vorst, die daarin werd bijgestaan door ministeriële

departementen en een Raad van State als adviserend college. De inrichting van Provinciale Staten was grotendeels een restauratie van de oude situatie, want daarin kregen ridderschappen, steden en heerlijkheden weer een rol. Al bij de benoeming van de commissie was bepaald dat het ontwerp van de grondwet ter beoordeling moest worden voorgelegd aan notabelen uit het hele land. Uit elke provincie kwamen lijsten met vooraanstaande burgers, die samen een lijst van zeshonderd aanzienlijken vormden. Deze aanzienlijken vertegenwoordigden – bij gebrek aan een Staten-Generaal – op 29 maart 1814 het gehele volk. Op die dag hield de soevereine vorst in de Nieuwe Kerk in Amsterdam een toespraak, waarna minister van Justitie mr. C.F. van Maanen de beginselen van de grondwet uiteenzette. Voor debat was geen

gelegenheid. Van de 474 opgekomen notabelen stemden 448 voor en 26 tegen. Diezelfde dag werd de grondwet afgekondigd.

HOLLANDSE REKENKUNDE

In juni 1815 werd in Londen besloten tot een samenvoeging van Nederland met de voormalige Oostenrijkse Nederlanden (België). Dat maakte een grondwetsherziening noodzakelijk. Daartoe werd een nieuwe grondwetscommissie in het leven geroepen, met evenveel noordelijke als zuidelijke leden, opnieuw onder voorzitterschap van Van Hogendorp. In de nieuwe grondwet werd een tweekamerstelsel geregeld. De Eerste Kamer werd een kamer van aanzienlijken die voor het leven door de Koning werden benoemd. De Tweede Kamer zou 55 leden krijgen voor het Noorden en 55 voor het Zuiden. De vergaderingen zouden

openbaar zijn. De macht van de Koning bleef sterk.

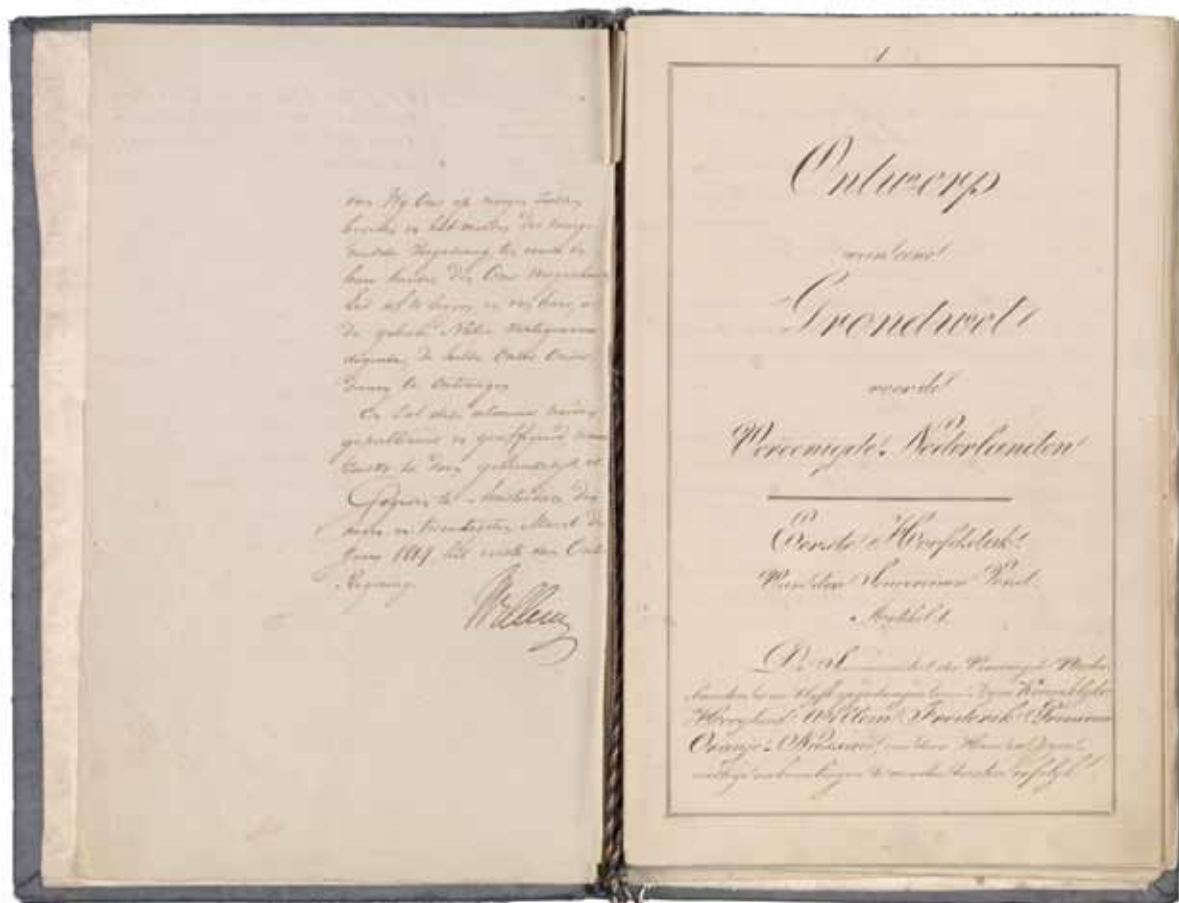
Van zuidelijke zijde werd erop aangedrongen om via referendum een geheel nieuwe grondwet in te voeren. Er werd echter gekozen de bestaande Grondwet van 1814 te herzien volgens de regels van die grondwet. Het zou de eerste herziening worden in een lange rij.

Het ontwerp van de Grondwet van 1815 werd in het Noorden en in het Zuiden wel voorgelegd aan een vergadering van notabelen. Deze stemden in het Noorden massaal voor de nieuwe grondwet. In het Zuiden bleek een meerderheid tegen. ►

Links: Portret van Gijsbert Karel van Hogendorp. Gravure van W. van Senus.

VINDPLAATS

De Grondwet van 1814 wordt bewaard in het Nationaal Archief, en wel in het archief van de Staatssecretarie van koning Willem I, 2.02.01, inv.nr. 6056. De tekst is te lezen op www.denederlandsegrondwet.nl.

Grondwet voor de Verenigde Nederlanden, afgekondigd bij Koninklijk Besluit van 29 maart 1814. Getoond worden de blauwe zijden band (links) en de eerste pagina (hiernaast). Nationaal Archief, Archief Staatssecretarie, inv.nr. 6056B.

Grondwet voor de Verenigde Nederlanden, afgekondigd bij Koninklijk Besluit van 29 maart 1814. Getoond worden de pagina's met de handtekening van Willem I en van een aantal van de aanzienlijken. Nationaal Archief, Archief Staatssecretarie, inv.nr. 6056B.

De koning bepaalde uiteindelijk dat de grondwet was aangenomen, omdat degenen die niet waren komen opdagen geacht werden te hebben voorgestemd ('wie zwijgt stemt toe') en omdat tegenstemmen die voortkwamen uit een afwijzing van de scheiding van kerk en staat, als niet uitgebracht werden beschouwd. In de internationale verdragen tot stichting van het Verenigd Koninkrijk was die scheiding van kerk en staat namelijk opgenomen. En volgens de koning waren

'AL IN 1799 ONTVOUWDE VAN HOGENDORP EEN NIEUWE CONSTITUTIE MET EEN HOOFDROL VOOR DE VROEGERE ERFSTADHOUDER'

notabelen niet gelegitimeerd om op basis van deze kwestie hun stem uit te brengen. Deze bijzondere wijze van stemmen tellen heette in het Zuiden sindsdien de 'Hollandse rekenkunde'. Het lijkt erop dat de 'kwade genius' hiervan de secretaris van staat mr. A.R. Falck is geweest. Op de verjaardag van de koning, 24 augustus 1815, trad de grondwet in werking.

IJZEREN KIST

De Grondwet van 1814 is niet alleen inhoudelijk, maar ook qua uiterlijk een van de topstukken van het Nationaal Archief. Het document maakte deel uit van de archivalia die de Commissie voor de samenstelling der constitutionele wetten had gevormd. De commissie deponeerde haar stukken in het archief van de Staatssecretarie, het administratieve centrum van de Koning. Tot 1832 werden ze bewaard in een ijzeren kist, een bewijs dat ze als belangrijk werden beschouwd. Het Koninklijk Besluit en de grondwet zijn ingebonden in een blauw zijden band en versierd

met kwastjes. Het Koninklijk Besluit is door de koning zelf ondertekend, de grondwet mede door de secretaris van staat Falck, en natuurlijk de aanwezige aanzienlijken.

OERMOEDER

De Grondwet van 1814 is de 'oermoeder' van onze huidige grondwet, in de zin dat ze via een lange lijn van meer dan twintig aanpassingen verbonden is met onze huidige grondwet. Ongeveer een derde van de artikelen van de Grondwet van 1814 is gewijd aan de Koning, de tekst is sterk gecentreerd rondom zijn soevereiniteit. Toch wordt die op onderdelen constitutioneel begrensd. Zo is in deze grondwet al sprake van scheiding van kerk en staat, van vrijheid van drukpers, onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en een recht van initiatief, zowel van de Koning als van de Staten-Generaal, toen nog met één kamer. De verkiezingen vonden plaats op basis van een stelsel van standenvetegenwoordiging. Ook bevatte de Grondwet de regels van erfopvolging en parlementaire goedkeuring van het huwelijk van de koning en zijn opvolgers. De Grondwet van 1814 is de eerste grondwet van het koninkrijk en haar betekenis is vooral institutioneel: de opbouw van de nieuwe, vooral centraal geleide, eenheidsstaat werd erin verankerd. Ook over decentralisatie zou voortaan centraal worden beslist. ■

In samenwerking met Google heeft het Nationaal Archief een website over de grondwet gemaakt. En voor het primair onderwijs is er een speciale aflevering van *Het Klokhuis* over de grondwet. Links zijn te vinden op www.vgnkleio.nl.

